

Kocsis, J. B. (2022): Toronto: Az elkészített világváros. CITY.HU Várostudományi Szemle. 2(4), 71–106.

VÁROSOK

Toronto: Az elkészített világváros

Kocsis János Balázs¹

Absztrakt

Kanada jelenleg első számú, és egyben Észak-Amerika egyik legjelentősebb városrégiójának jó negyven éves útja ipari központból meghatározó globális várossá válásig a jó helyzetfelismerés, a város politikai, gazdasági és intellektuális vezetőinek széles körében elfogadott stratégia és alkalmas taktikai lépések következménye volt. Toronto elkerülte a körülötte fekvő rozsdáövezeti városok túlnyomó többségére jellemző társadalmi-gazdasági leromlást, és átvette Montréalól az ország gazdasági központjának, a világra nyitott kapujának szerepét. A lazán szabályozott, befektetők számára vonzó gazdasági környezet, a jó infrastruktúra mellett a népességszám gyors ütemű növelése, benne a képzett munkaerő vonzása a legfontosabb eszköze a cél elérésének. A gyors gazdasági szerkezetváltás, a belső területek jelentős részeinek dzsentifikációja, a lakosságszám növekedése azonban súlyos feszültségeket hozott létre a városmagban erősödő szegregációval, társadalmi polarizációval, illetve az egész régióban az ingatlanárak elszállásával. A városi szétterülés, a metropolisz térség kialakulása másik oldalról a terület igazgatása, egységes fejlesztése vet föl megfontolni való szempontokat.

Kulcsszavak: globális város, Kanada, Észak-Amerika, gazdasági szerkezetváltás, rozsdá-övezet, városverseny, ingatlanfejlesztés, metropolisz-térség igazgatása, dzsentifikáció, szuburbanizáció, társadalmi polarizáció

Abstract

Canada's current number one city region, and one of the most important in North America, has made a forty-year journey from an industrial centre to a dominant global city,

---

¹ Kocsis János Balázs, PhD. habil. Egyetemi docens Budapesti Corvinus Egyetem Fenntartható Fejlődés Intézet Gazdaságföldrajz és Városfejlesztés Tanszék, janosbalazs.kocsis@uni-corvinus.hu <https://www.uni-corvinus.hu/fooldal/egyetemunkrol/tanszekek/gazdasagfoldrajz-es-varosfejlesztes-tanszek/>

where situational awareness, a strategy widely accepted by the city's political, economic, and intellectual leadership, and appropriate tactical moves have been the crucial factors. Toronto has avoided the socio-economic decline that characterises most of the surrounding Rust Belt cities and took over from Montreal as the country's economic centre and gateway to the world. A loosely regulated economic environment attractive to investors, good infrastructure, and a rapidly growing population, including the attraction of a skilled workforce, have been the key means of achieving this goal. However, rapid economic restructuring, the gentrification of large parts of the centre and rapid population growth have created serious tensions with increasing segregation and social polarisation in the urban core and soaring property prices in the whole region. Urban sprawl and the emergence of a metropolitan area, on the other hand, raise issues of governance and integration of development.

Keywords: globalised city, Canada, North America, economic restructuring, Rust belt, urban competition, real estate development, metropolitan governance, gentrification, suburbanisation, social polarisation

Szent Lőrinc-folyó és a Nagy-tavak mente Kanada leginkább lakott, legfejlettebb vidéke, amely mellett található az ország két legjelentősebb lakosságú, gazdaságú tartománya, az inkább francia nyelvű Québec 8,5 millió lakossal, illetve a zömmel angol nyelvű Ontario 14,2 millió fővel. Ontario lakott vidékei szorosan a folyó nyugati vége, az eredetét adó Ontario-tó északi, illetve az Erie és Huron tavak közötti sávon találhatóak, amelynek nagyjából földrajzi közepén található Toronto városa, amely környékén a tartomány lakosságának majdnem fele tömörül. Tágabb értelemben részese egyrészt keletről a québec-i városok, elsősorban Montréal, másrészt délről és nyugatról az Egyesült Államok rozsdáövezeti városai, elsősorban Buffalo és Detroit jelentette övezetnek. Mindezekkel együtt, vagy mindezek ellenére, határváros: tőle északra és nyugatra Kanadában ritkán lakott övezetek terülnek el, és míg Toronto jelentős gazdasági és népesség növekedés otthona, a közelben fekvő egyesült államokbeli városok utóbbi negyven évét inkább a válság, a lecsúszás jellemezte.

1. táblázat

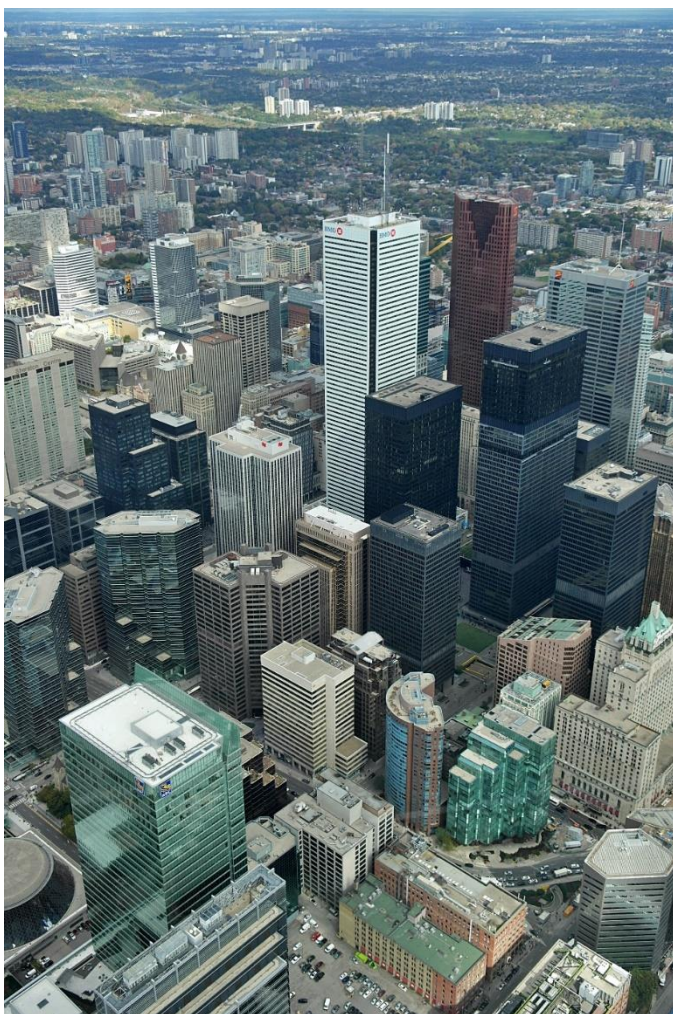
Észak-Amerika tíz legnagyobb népességű metropolisza, 2022

<i>Metropolisz térség</i>	<i>Ország</i>	<i>Népesség, millió</i>
Mexikóváros	Mexikó	20,9
New York	USA	20,2
Los Angeles	USA	13,3
Chicago	USA	9,6
Dallas-Fort Worth	USA	7,1
Toronto	Kanada	6,7
Houston	USA	6,7
Washington, D.C.	USA	6,1
Philadelphia	USA	6,1
Miami	USA	6,0

Forrás: Wikipedia (https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_North_American_metropolitan_areas_by_population).

Kanada legjelentősebb, hivatalos közigazgatási területén belül majd' hárommillió város a egyben Észak-Amerika egyik legnagyobb népességű és kiterjedésű metropolisz térsége is. A város központja az 1980-as évektől lehatárolt metropolisz-térségének, a Nagy-Toronto Területnek (Greater Toronto Area, GTA), ahol, 6,7 millió fő lakik (1. táblázat). A tágabb konurbáció, Nagy Aranypatkó (Greater Golden Horseshoe Area, GGHA) lakossága majdnem tízmillió fő, az ország összlakosságának több mint negyede, és a negyedik legnagyobb ilyen városhálózat Észak-Amerikában. Népességének nagysága mellett Észak-Amerika hatodik legjelentősebb globális városa is, az elmúlt öt évben stabilan a ranglista 19. helye körül állt (2. táblázat).

1. kép Belváros a CN toronyból

Forrás: A képet készítette a szerző.

Toronto és környéke Kanada egyértelmű gazdasági központja, üzleti negyede, az U alakú 1-es metróvonal déli hurka által körbevett, az észak-déli irányú University Avenue és Yonge Street által közre zárt sáv felhőkarcolói és az utóbbi csillogó üzletei tipikus amerikai virágzó, hatalmat sugárzó belváros képét hordozzák. A két fenti utca által közrefogott Bay Streeten található az ország öt legjelentősebb bankjának székháza,

a torontói tőzsde (Toronto Stock Exchange TSE) a harmadik legjelentősebb Észak-Amerikában és a hetedik legnagyobb a világban (Freeman 2015).

2. kép Belvárosi bevásárló negyed a Yonge utca mentén

Forrás: A képet készítette a szerző.

Toronto helyezése, sikere nem adja magát természetesen, hosszú évtizedek kitartó, komplex városfejlesztési erőfeszítései eredményeként az ezredfordulóra az észak-amerikai kontinens divatos, elismert, „trendi” városává vált a majdnem százötven elismert városrészével, változatos népességével, hatalmas kiterjedésével, városi életével, látványos gazdagságával.

E város sikere jó elhelyezkedése mellett a helyi elitnek köszönhető, amely fölismerte és kihasználta az adódó alkalmakat, hosszú évtizedek óta képes integrálni a város és környéke fejlesztését és kidolgozott vízióval rendelkezik a jövő kapcsán (Boudreau és mtsai 2006), amellyel sikeresen föl tudta helyezni a globális városok térképére települését (Joy, Vogel 2015).

2. táblázat

A világ legjelentősebb 30 globális városa között Észak-Amerikában elhelyezkedők rangsora 2017–2022 között.

Város	2022	2021	2020	2019	2018	2017
New York	1	1	1	1	1	1
Los Angeles	6	5	7	7	6	8
Chicago	7	8	8	8	8	7
Washington, D.C.	12	14	10	10	11	10
San Francisco	15	11	13	22	20	23
Toronto	18	20	19	17	18	16
Boston	20	21	21	21	24	21
Montréal	29	25	22	25	21	20

Forrás: Kearney 2022.

Toronto globális stratégiájának kulcseleme a népesség bevándorlás elősegítésével történő nagyütemű növelése, amely eszközzel kívánják a város súlyát, gazdasági kibocsátását, vonzerejét növelni. Az ezredfordulón elfogadott tervek a térség népességének fél-egy millió fős növelésével számoltak (Joy, Vogel 2015).

A váltók átállítása

A brit gyarmati igazgatás 1793-ban alapította Town of York néven a várost abból a célból, hogy az amerikai függetlenségi háborút követő zűrzavaros időszakban megsziárdítsa uralmát a környéken, illetve biztosítsa a nyugat felé való további terjeszkedést. Toronto nevet 1834-ben kapta közigazgatási átszervezést követően egy kölcsönvett és félreértett indián földrajzi kifejezésből (Relph 2014), amely mellett azonban a York név is tovább él azonban számos közigazgatási névben. Más hasonló városokhoz hasonlóan a második világháború föllendítette az ipari termelését, amely a következő évtizedekben

is meghatározta a helyi gazdaságot. A világháborút követő két és fél évtizedben a Nagy-tavak körüli, helyi szinten jelentős iparvárosok átlagos életét élte.

Az 1970-es években a rozsdaovezeti társaihoz kevésbé viselte meg az ipari tevékenység visszaszorulása: míg ez a Nagy-tavak vidékének többi meghatározó települését, mint például Detroitot, Clevelandet, Buffalot mély és máig tartó válságba taszította (Relph 2014), ezzel szemben Toronto fejlődése gyökeresen más pályára állt – talán valamennyire ezen övezeti városok közül Chicagóhoz hasonló eredménnyel, de alapjaiban más módon és eszközökkel – és az ezredfordulóra Észak-Amerika egyik legjelentősebb metropoliszává vált.

A fejlődés korántsem volt egyenletes ívű. A város a többi fejlett városhoz hasonlóan megszenvedte az 1970-es évek városválságát, a többi világvároshoz képest talán még jobban is (Boudreau és mtsai 2006). A város az ezredforduló előtt került ki az eladósodottságból és mutatta a későbbi nagyívű növekedés izmosabb, vitathatatlan jeleit, azonban a lakosságának anyagi helyzete még ekkor is romló irányú volt. Későbbiekben is miközben a belvárosban sorra épültek már a felhőkarcolók, tovább nőtt a jövedelmi polarizáció és a lakosok fele számított alacsony jövedelműnek 2010-ben (Hulchanski 2007, Micalleff 2017).

Az ezredfordulóra beért sikerét részben az egész fejlett világon végigsöprő városreneszánsznak köszönheti (Micalleff 2017). A nagyobb települések belső területei a városi, közösségi élményt keresők célpontjává váltak a globalizációs gazdasági folyamatok térbeli leképeződése (Sassen 2001) és az ezzel szorosan összefüggő, társadalom átalakulásából eredő dzsentifikáció (Kocsis 2007) következtében. Toronto sikeresen ráült erre a hullámra, előnyére változtatta helyzetét: közvetlen földrajzi környezetüktől egyre inkább elváló, városállamként működő metropolisz-térségek a fokozódó városversenyben változatos és kifinomult eszközökkel küzdenek az erőforrásokért, a képzett emberfőkért, a gazdasági tevékenységekért. Mindemellett a jó helyzetfölismerés, a szerencsés faktorok együttállásának kihasználása, az elit jövőkép-konszenzusa mind fontos szerepet játszott a sikerben.

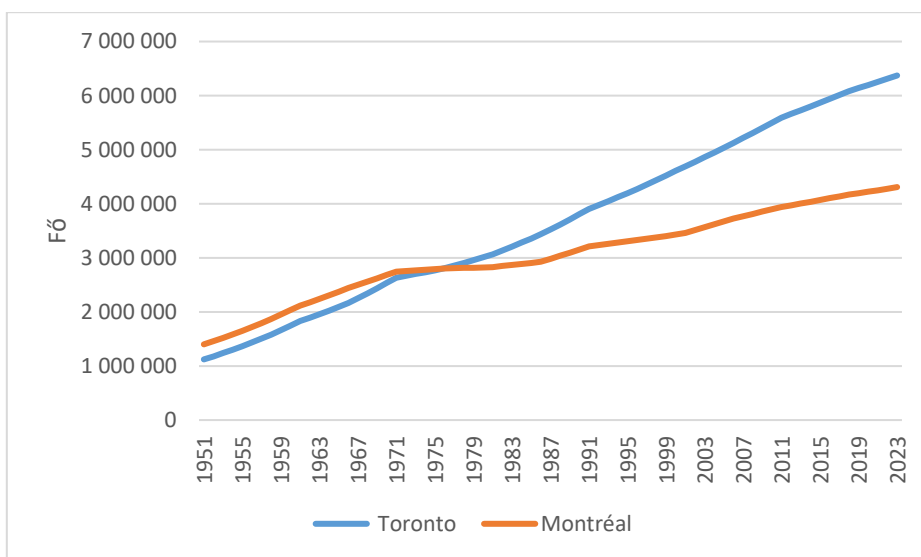
Toronto legsötétebb évtizedeiben lakott a városban majdnem négy évtizedig, 2006-os haláláig Jane Jacobs, a huszadik századi urbanisztika talán legjelentősebb alakja, aki a nagyvárosi életmód helyreállítását, a belső területek élhetővé tételét helyezte tevékenysége fókuszába. Nálunk elsősorban New York-i tevékenysége ismert, de alkotókorszaka leghosszabb részét Torontóban töltötte. A városban mai napig gyakran szolgál hivatkozási alapul különböző értékeket valló, eltérő érdekű és megközelítésű helyi politikus, fejlesztő és lakos számára, gondokból való kilábalást keresve (Micalleff 2017), a belváros és tágabb környezete átalakításában számos gondolata köszön vissza (Boudreau és mtsai 2006, Freeman 2015), sokan afféle helyi hősként kezelik, bár többen fölrojják neki, hogy horizontja nem terjedt túl a belső, sűrű beépült környékeken (Relph 2014).

A Montréal – Toronto verseny befutója

Kanada gazdasági központja az 1970-es évekig minden kétséget kizáróan nem Toronto, hanem Montréal volt. Előbbi egy közepesen unalmas, elképzelt dicső viktoriánus múltba feledkezett, befelé forduló város volt (Relph 2014). Az utóbbi város 1970-es évek közepéig az ország legnagyobb, és kétségtelenül legjelentősebb városa volt (1. ábra), és az 1960-as években joggal dédelgetett Montréal vezetése világvárosi reményeket, egyértelműen a legjelentősebb tudományos, gazdasági és kulturális központ címe őt illette meg (Polèse, Shearmur 2004). Lenézett, parvenü riválisa azonban hamarosan megelőzte és jelenleg egyértelműen Torontóé a vezető szerep (2. ábra). E váltás elég ritka és így figyelemre méltó, rámutat mind azokra a tényezőkre, amelyek következtében Montréal elveszítette vezető szerepét, mind azokra, amelyek segítségével Torontónak sikerült hosszú távon bebiztosítania helyét.

1. ábra

Toronto és Montréal népszámlálási metropolisz területének népességszám változása, 1950–2023 között

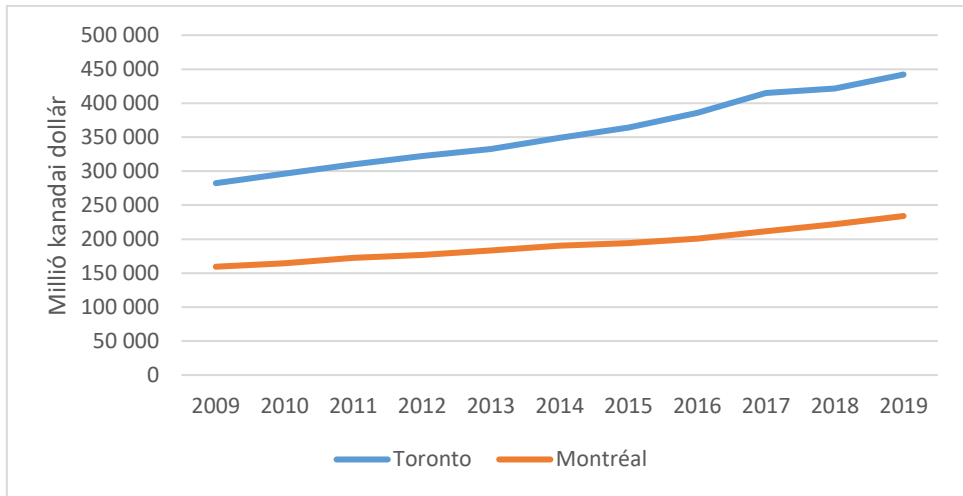

Forrás: Macrotrends 2023.

2. ábra

Toronto és Montréal népszámlálási metropolisz területének GDP kibocsájtása, 2019-es kanadai dollárban, 2009 és 2019 között

Forrás: Statistics Canada, 2022a.

Az 1960-as évekig Montréal volt hagyományosan Kanada legfontosabb nemzetközi kereskedelmi és kommunikációs csomópontja, az országos vasútvonalak metszéspontja, a legnagyobb vállalatok központja, a bevándorlók belépti helye és így elsődleges célpontja: kozmopolita város, az ország gazdasági elitjének lakóhelye. Mindezen túl helyzetét Torontóénál előnyösebb földrajzi helyzete is erősítette (Polèse, Shearmur 2004). Montréal pozíciójának romlását paradox módon a francia nyelvű lakosság egyenjogúsodása okozta. 1960 előtt az angol nyelvű lakosság a dominánsan francia Québec-en belül is magasabb jövedelmeket élvezett és uralta a helyi üzleti és gazdasági életet. Ami hátrány volt a francia anyanyelvű lakosoknak, előnyös a városnak: Montréal háttországként az egész ország szolgált, kiterjedt kapcsolatokkal az Egyesült Államok felé. 1960-ban a franciák hátrányát ledolgozni igyekvő tartományi vezetést választott Québec; a hetvenes évekre megerősödött a helyi, francia anyanyelvű gazdasági elit és párhuzamosan az angol nyelv szerepét csökkentették a városokban, aminek eredményeképpen 1990-re eltűntek a két népcsoport között korábban erősen jelenlévő jövedelmi különbségek.

A francia közösség és a nyelv egyenjogúsításának, illetve Québec (sikertelen) elszakadási kísérleteinek, a föllángoló erőszakos szeparatista törekvéseknek azonban a magas szintű szolgáltatási, üzleti, gazdasági és tudományos életben súlyos következményei lettek és az 1980–1995 közötti időszakban Montréal súlyos válsággal szembesült

(Boudreau és mtsai 2006, Relph 2014). A globalizált város legfontosabb erejét az erősen specializált magas szintű üzleti szolgáltatások kiterjedt és kifinomult hálózata adja, amely méretgazdaságossági, agglomerációs előnyök következtében földrajzilag koncentrálódik, miközben globális szinten jelentős hátországot szolgál ki (Sassen 2001). A francia nyelv előterébe kerülése miatt Montréal hátországa elkezdett Québecre szűkülni, míg a politikai bizonytalanságok miatt cégek egy része biztosabb helyszínt keresett (Polèse, Shearmur 2004).

Kanada keleti része, ahol a lakosság úgy 70%-a koncentrálódik, valójában sohasem volt monocentrikus, Toronto mindig alternatívát képviselt Montréal mellett. Amikor az 1990-es évekre a kanadai gazdaságban a nyugati rész fölértékelődött, hozzájuk a földrajzilag és kulturálisan közelebb álló Toronto előnyösebb helyzetbe került (Boudreau és mtsai 2006). Azok a cégek, amelyek az egész országra kiterjedő tevékenységeket céloztak, ahol is a népesség $\frac{3}{4}$ -e angolul beszél, a tranzakciós költségek csökkentése miatt igyekeztek angol nyelvű közegbe, amire az aránylag közeli Toronto adta magát helyszínként, ahová szülőhelyén magát egyre kevésbé komfortosan érző angol anyanyelvű montréalai üzleti elit átköltözhetett (Polèse, Shearmur 2004). Későbbiekben pedig a nemzetközi vállalkozások egyértelműen az előbbi favorizálták. Toronto vált így Kanada üzleti központjává, míg Montréal Québecben találta meg hátországát, szervezte újra magát és állt ismét növekvő pályára (Boudreau és mtsai 2006).

A gazdaság posztfordista átmenete tovább erősítette Toronto helyzetét. Az erősen fordista ipari alapú Montréal sokkal inkább megszenvedte a gazdaság átstrukturálódását, mint a sokkal rugalmasabb munkaerő-piacú, kevésbé szabályozott helyi gazdaságú, kifinomultabb tercier szektorral bíró, növekedési koalíció megközelítésű vezetés által irányított Toronto (Boudreau és mtsai 2006), amelyet sokkal fölkészültebben ért az 1990-es évektől kezdődő világszintű gazdasági növekedés.

A változások kétarcúságát és lassúságát jól mutatja azonban, hogy a Times Higher Education legjobb egyetemeket soroló 2023-as listájának 18. helyét a University of Toronto foglalja el, bizonyítva a tudományos életben is a sikerességét, azonban az első kétszáz intézményben más torontói egyetem nem, de két montréalai viszont megtalálható, az angol oktatási nyelvű McGill a 48., míg a francia oktatási nyelvű Université de Montréal a 111. helyen.

Átformálódó gazdaság

Az elmúlt húsz-harminc év nagyfokú növekedése előtt a torontói várostérségnek globális nagyvárosra kevésbé jellemző, inkább a Nagy-Tavak vidékének iparvárosaira jellemző gazdasági szerkezete volt. A városnak és szűkebb környékének ipari funkcióit a

második világháború okozta keresletnövekedés nagyban erősítette, fokozva a bevándorlást. A jövőendő elővárosok vagy csupán helyi jelentőségűek voltak, vagy főképpen gép- és autógyártásra épülő iparral rendelkeztek, egyedül Torontó belvárosáé volt összetettebb, nagyvárosira hajazó jellegű, az ipar és igazgatás mellett jelentős pénzügyi szektorral. Manapság ezt a sűrűn beépített városmagot az üzleti tevékenységek dominálják, ahol félmillió munkavállaló állítja elő a város termelésének több mint felét (Freeman 2015).

3. kép Belváros nyugodt része a CN toronnyal

Forrás: A képet készítette a szerző.

Tudatos és a laza, liberális szabályozásra épülő gazdaságfejlesztési politika eredményeképpen Toronto jelenleg Kanada legnagyobb munkaerő-piaca, nagyjából másfél millió munkavállalóval a városban, illetve ennek kétszeresével a teljes metropolisz térségben (Toronto City Planning 2022), amely évente úgy átlagosan ötvenezerral növekszik (Heisz 2006). A gazdaság összetétele részint tükrözi az ipari múlt örökségét és a globalizált gazdaságba való erőteljes beépülést az fehérgalléros tevékenységek meghatározó súlyával (3. táblázat). A gazdaság magasabb hozzáadott értékű tevékenységekre való áttérését jól mutatja az a tény is, hogy a 25–64 év közötti torontói lakosok 73%-ának van valamilyen középiskolánál magasabb végzettsége, felüknek legalább alapszintű, illetve 19%-uknak mesterszintű egyetemi diplomája (Toronto 2022).

3. táblázat

Foglalkoztatottak gazdasági tevékenységek szerinti megoszlása Toronto városában 2021-ben

<i>Kategória</i>	<i>Létszám, fő</i>	<i>Arány</i>
Ipar	127 030	9%
Kiskereskedelem	139 270	10%
Szolgáltatások	148 480	10%
Irodai tevékenységek	748 070	52%
Intézményi tevékenységek	253 050	17%
Közösség és szórakozás	35 630	2%
<i>Összesen</i>	<i>1 451 520</i>	–

Forrás: Toronto City Planning 2022.

A magasan képzett, kreatív munkaerő bevonzásának, és a kreatív tevékenységek előmozdításának egyik eszköze a belső városrészek dzsentrifikálódásának, a vonzó épített örökséggel bíró ipari barnamezős területek rehabilitációja (Lehrer és mtsai 2010). A városmagtól nyugatra található, korábban iparvidék Liberty Village kulturális jellegű átalakítása, a CN torony körüli tópart revitalizációja (Joy, Vogel 2015), illetve a keletre található volt sörfőzde Destillery Historic District néven kikapcsolódási központtá alakítása ezt a réteget célozza.

4. kép A tópart részlegesen rehabilitált területe és a kikötő a CN toronyból nézve

Forrás: A képet készítette a szerző.

Robbanásszerű népességnövekedés

Manapság a torontói várostérség intenzíven növeli népességét, úgy évente nagyjából százezer fővel (Freeman 2015), amelynek forrása szinte kizárólagosan bevándorlás, elsősorban a külföldről érkezők (Heisz 2006). A népesség gyors ütemű növelése gondok forrása is, de elsősorban eszköz a térség részére jelentőségének, fontosságának növelésére, a városversenyben való pozíció javítására. A népesség növelésének, a város terjedésének eszközével kívánják a gazdasági növekedést tovább erősíteni (Keil, Üçoğlu 2021).

A népesség növekedéséből fakadó növekvő kereslet vágató ingatlanár-növekedéshez vezetett, elsősorban a belső, de már a külső övezetekben, szorítva ki az embereket az olcsóbb, elővárosi területek felé. A növekvő árak következtében megjelennek a korábban ritka beépítésű elővárosokban, mint Mississaugában is, a társasházak, a lakótornyok, a családi házak között (Micallef 2017).

A második világháború előtt Toronto lakossága túlnyomórészt angolszász eredetű volt, 1931-ben a lakók 81%-a vallotta meg ezt származásaként, míg a legjelentősebb kisebbséget a zsidók tették ki 7%-kal. A háború után jelentős bevándorlás indult meg Közép- és Kelet-Európából, míg manapság a fejlődő országokból érkeznek legtöbben.

A város lakossága összetétele mutatja azt a törekvést, amely a népesség növelésében látja a fontosság növelésének útját. 2016-ban a város lakosságának 53%-a nem Kanadában született, a mai betelepülők legjelentősebb származási országai a Fülöp-szigetek (10,3%), Kína (10,1% és India (7,9%); az összes bevándorló 27%-a az elmúlt tíz évben érkezett, ami az elmúlt negyven év legnagyobb bevándorlási hullámát jelzi (Toronto Backgrounder 2022).

A település változatos etnikai összetétele jól tükrözi a bevándorlási hullámokból eredő sokszínűséget (4. táblázat). A lakosság 42,5%-ának nem az ország két hivatalos, azaz az angol vagy a francia, az anyanyelve, és 26%-uk nem e két nyelvet beszéli otthon: leggyakoribb ezek közül a mandarin, a kantoni, a tagalog (más néven filippinó), a spanyol és a tamil (Toronto Backgrounder 2022).

4. táblázat

Toronto városának tíz legfontosabb etnikai csoportja, 2021

<i>Népcsoport</i>	<i>Létszám</i>
Kínai	297 725
Angol	244 995
Ír	226 865
Skót	211 175
Indiai	182 115
Olasz	167 460
Kanadai	165 640
Filippínó	161 495
Német	107 475
Francia	85 715

Forrás: Toronto Backgrounder 2022.

A metropolisz térség igazgatási dilemmái

A térség növekvő összefonódottságát, a metropolisz struktúra létrejöttét az igazgatás és tervezés mély integrálása nem igazán követte. A Nagy-Toronto Terület, illetve ennek Hamiltonnal való kiegészítése, a 2021-ben 7,3 millió fő lakosú, több mint 160 kilométer átmérőjű Nagy Toronto és Hamilton Terület (Greater Toronto and Hamilton Area, GTHA) valójában inkább nyilvántartási és mentális egység, mintsem valódi szervezési, igazgatási vagy tervezési régió.

Továbbá létezik egy még nagyobb, és bizonyos szinten működő nyilvántartási egység, a huszonöt nagyobb városi központot magában foglaló, a Niagara-vízeséstől a Huron-tó György-öbléig húzódó Nagy Aranypatkó Terület (*1. térkép*) is, amely talán a helyiek számára leginkább kézzel fogható: a tartományi vezetés is ezt preferálja, illetve ezt kezelve egységként szervezi a térségi tömegközlekedést és a térségi terület-tervezést (Relph 2014).

1. térkép Toronto központi konurbáció hagyományai: Nagy Aranypatkó Terület, a benne elhelyezkedő Nagy-Toronto és Hamilton Terület a közeli amerikai metropolisz térségekkel

Forrás: A térképet készítette a szerző.

A kérdés komplexitását az is mutatja, hogy a Kanadai Statisztikai Hivatal egy harmadik lehatárolás, a Toronto Metropolisz Népszámlálási Terület (Toronto Census Metropolitan Area, 2. térkép) alapján tartja nyilván a térség adatait, amely lakossága 2021-ben 6,2 millió fő volt (Statistics Canada 2022b).

2. térkép Toronto Metropolisz Népszámlálási Terület kiterjedése.

Forrás: A térképet készítette a szerző.

Tovább növeli a komplexitást, hogy valójában erős az egymásra utaltság és a kapcsolati háló a határ két oldala között, így a kanadai területekhez egyre erősebben kötődnek a közeli, a Niagara vízesés túloldalán található amerikai nagyvárosok, elsősorban Buffalo és Rochester, tovább erősítve Toronto városfejlődési potenciálját (Relph 2014).

Ontario lakosságának mintegy felét magában foglalva elsősorban a tartományi kormányzat tartotta magát felelősnek a metropolisz térség fejlesztése összehangolásáért. Több, és inkább kisebb sikerű próbálkozást követően az 1980-as évek végén létrehozta a kormányzat a Nagy Toronto Terület Irodáját (Greater Toronto Area Office), vagy az 1998 és 2001 között fennállt, a közlekedési fejlesztések összehangolását kitűző Nagy Toronto Szolgáltatási Bizottság (Greater Toronto Service Board) (Joy, Vogel 2015). Ezen sikertelennek bizonyult szerveződések helyét azóta inkább bizonyos részterület nagyobb egységben kezelő kezdeményezések vették át (Boudreau 2006).

A fenti iroda munkássága azonban megalapozta a térség fejlesztésének súlypontjait. A hangsúly a gazdaság fejlesztésén volt, cél a nemzetközi gazdasági versenyben jobban

helyt álló struktúra kiépítése, exportorientált ipari tevékenységekkel, csúcstechnológias metropolisz térséggel, amelyet nagyteljesítményű, jól kiépített infrastrukturális hálózat sző át (Todd 1998). Nagyobb igazgatási egység kialakítását egyrészt ez a gazdasági fejlődésre fókuszáló, az igazgatással szembeni azóta is meglévő szkeptikus megközelítés akadályozza máig, másrészt az, hogy egy, a tartomány népessége felét magában foglaló öngazgató egység létrejötte a kanadai rendszerben a legitimitás legfőbb letéteményesével, a tartománnyal hozna létre óhatatlanuk nehezen kezelhető konfliktusos helyzetet. Jelenlegi helyzetben Ontario tartomány koordinálja a metropolisz térség fejlesztését (Joy, Vogel 2015).

Magát Torontót tekintve kétszintű közigazgatás állt fenn 1953 és 1998 között, felső szintjén a Toronto Önkormányzatával (Municipality of Metropolitan Toronto), második szintjén 20 településsel, amely rendszerben a legfontosabb cselekvési lehetőségek és eszközök a lokális, települési szinten voltak. 1998-ban létrehozták Toronto Városát (City of Toronto) a korábbi közigazgatási terület és hat környező település egyesítésével – jelentős helyi ellenállás dacára, a hatékonyság növelésének szándékával (Todd 1998, Joy, Vogel 2015). Jelenleg a város egyszintű közigazgatású fölépítésű, ezen belül 25, választási egységként is működő körzetre (ward) van fölosztva.

Toronto közigazgatási egysége a kibővítés ellenére is csupán kis részét teszi ki a metropolisz térségnek. A terület gazdasági fejlődését tekintve sokkal jelentősebb, hogy létezik nagyszámú, inkább projektalapú kezdeményezés a térségben egy-egy ügyre fókuszálva, átmetszve társadalmi, politikai és gazdasági ágazatokat (Todd 1998). Legjelentősebb mégis a helyi gazdasági elit szerepe, amely regionális szinten gondolkodik és cselekszik és fogja össze az erőfeszítéseket, hatékonyabban, mint bármely adminisztratív testület, erős helyi vezetőkre támaszkodva (Boudreau és mtsai 2006).

Szétterjedő elővárosok

Nagyfokú szuburbanizáció és szétterülés a város rohamosan növekvő prosperitásának gyümölcse: a város az elmúlt húsz évben teljesen megváltozott, új szerkezetű lett (Freeman 2015, Heisz 2006), maga a város jóval kevesebb, mint felét teszi immár ki a várostérség népességének, amely arány fokozatosan csökken (5. táblázat).

5. táblázat

A Nagy Toronto – Hamilton terület (GTHA) népszámlálási körzetei népességének alakulása 2001–2021 között

<i>Népszámlálási körzet</i>	<i>2001</i>	<i>2011</i>	<i>2021</i>
GTHA összesen	5 572 094	6 574 140	7 281 694
ebből: Toronto	2 481 494	2 615 060	2 794 356
GTHA maradéka	3 090 600	3 959 080	4 487 338
Durham	506 901	608 124	696 992
York	729 254	1 032 524	1 173 334
Peel	988 948	1 296 814	1 451 022
Halton	375 229	501 669	596 637
Hamilton	490 268	519 949	569 353
Toronto / GTHA, %	44,5	39,8	38,4

Forrás: Statistics Canada, népszámlálások.

A nagymérvű elővárosi fejlődés a második világháború után indult, és gyakorlatilag az Egyesült Államokban tapasztalt folyamatokhoz hasonlóan az erősödő középosztályosodás, a baby-boom, a javuló életszínvonal, a támogatások és lakáshitelezés erőteljes növekedése és az autóhasználat elterjedése, illetve a városmag lassú leromlása segítette elő (Relph 2014). Eredményképpen családi házak ezrei nőttek ki az alacsony sűrűségű elővárosokban, új életmódot teremtve (Jackson 1985). Torontóban a nagy déli szomszédhoz képest jelentős késéssel, az 1950-es években jelentkezett látványosan a folyamat, viszont attól fogva sebesen terjed, párhuzamosan a nagy autópályafejlesztésekkel (Freeman 2015), az 1950-es és 1960-as években jelentős központi tervezésből kifolyólag. Az eredmény, ahogy egy városi alkalmazott egyszer jellemezte, egy olyan térszerkezet, ahol a Bécshez hasonló erősen urbanizált központi magot a szuburbanizáció kvintesszenciájaként fölfogható Phoenix szerkezetével rokon külső területek vették körül (Boudreau és mtsai 2006). A metropolisz térség egy urbanizált, gyalogos, tömegközlekedésre, személyes kapcsolatra alapuló életmódot élő, dzsentrifikált belvárosból áll az egyik oldalon, ezen kívül egy más világ kezdődik az elővárosokban plázákkal, mindennapi autóhasználat, modern intézményekkel, megfizethető lakhatással (Relph 2014).

5. kép Hagyományos szuburbán előváros

Forrás: A képet készítette a szerző.

A hetvenes években teherszállítás vasútról közútra terelődésével a térség gazdasági szerkezete is fokozatosan átalakult, és egyre több termelőüzem költözött az elővárosokba, minek következtében manapság már csupán néhány jelentősebb gyár található Torontóban, többségük kiköltözött a metropolisz térségbe. A posztfordista gazdasági szerkezetátalakulás ellenére az ipari tevékenység még mindig a metropolisz térség második legfontosabb gazdasági ágazata (Joy, Vogel 2015). Az ezredforduló időszakában egyéb gazdasági tevékenységek is egyre jelentősebb mértékben az elővárosokban jelentek meg (Heisz 2006).

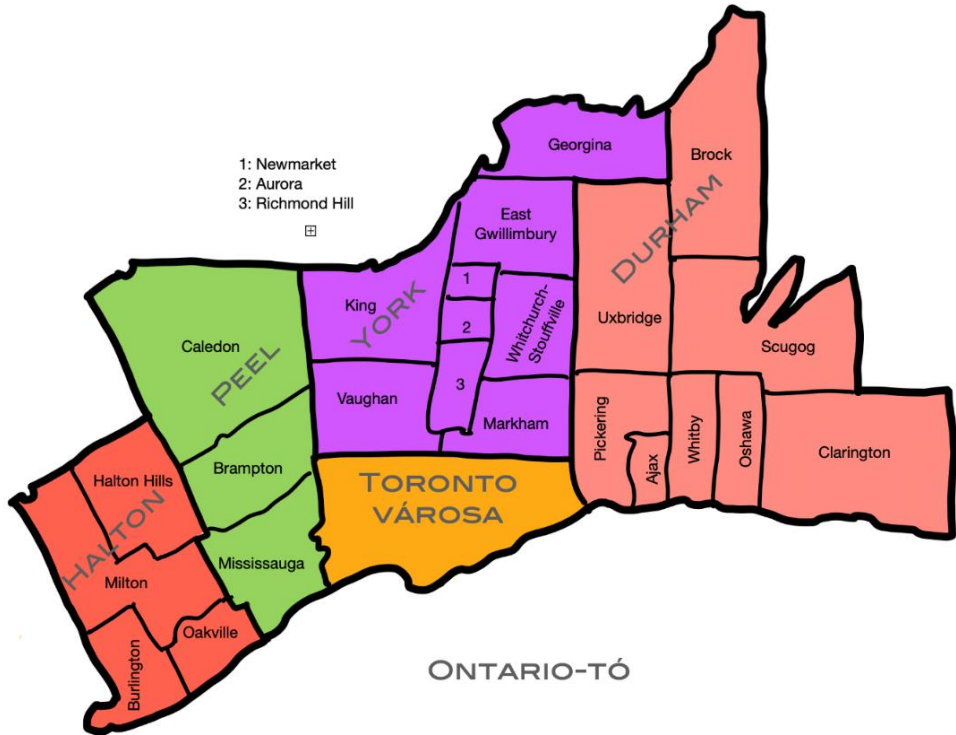
6. táblázat

Háztartások jövedelme a torontói népszámlálási metropolisz térségben, 2022

<i>Egység</i>	<i>Háztartások száma</i>	<i>Háztartások éves medián adózás utáni jövedelme, kanadai dollár</i>
Toronto Népszámlálási Metropolisz Terület (TCMA)	2 262 470	85 000
Vaughan	103 915	107 000
Brampton	182 470	98 000
Markham	110 870	92 000
Mississauga	244 575	89 000
Richmond Hill	69 315	89 000
Toronto városa	1 160 895	74 000

Forrás: Statistics Canada 2022b.

3. térkép A Nagy-Toronto Terület (GTA) megyéi és települései

Forrás: A térképet készítette a szerző.

Az átlagkereset és a foglalkoztatottság immár magasabb a Torontón kívüli területeken, mint a városban (6. táblázat), ahol is az utóbbi három évtizedben lassan csökkent az életszínvonal (Freeman 2015). Az elővárosi övezet legjelentősebb városai a növekedés súlypontjai, főképpen a magtól közvetlenül nyugatra, a torontói nemzetközi repülőtér mellett fekvő, tömegközlekedési vonalakkal jól ellátott Brampton és Mississauga (7. táblázat).

7. táblázat

A Nagy Toronto és Hamilton Terület Torontón kívüli legjelentősebb városai népességének változása 2001 és 2021 között

<i>Település</i>	<i>2001</i>	<i>2011</i>	<i>2021</i>
Mississauga	612 925	713 443	717 961
Brampton	325 428	523 911	656 480
Hamilton	490 268	519 949	569 353
Markham	208 615	301 709	338 503
Vaughan	182 022	288 301	323 103
Richmond Hill	132,030	185 541	202 022
Oshawa	139 051	149 607	175 383

Forrás: Statistics Canada, népszámlálások.

A gazdasági tevékenységeknek hagyományosan sűrűn lakott belvárosi környezethez kötődő, nagy hozzáadott értéket előállító csúcstechnológiai, kreatív ágai is egyre hangsúlyosabban jelennek meg az elővárosokban. Míg a jelentősebb egyetemek a továbbra is a városokban vannak, a kisebb, specializált oktatási és kutatási intézmények súlya egyre nagyobb, és manapság az innováció helyszíne immár inkább az elővárosokban van (Keil, Üçöglü 2021), megjelenítve a kreatív szuburbokat (Kocsis 2023).

6. kép A külváros külvárosa: Mississauga

Forrás: A képet készítette a szerző.

A bevándorlás jelentősen átalakítja a szuburbán térségek társadalmi összetételét is. A korábban dominánsan angolszász Brampton, Mississauga és Markham lakosságának fele immár bevándorló háttérű, és a lakosság anyagi státusza is erősen polarizálódik számos szuburbán településen (Freeman 2015, Joy, Vogel 2015). E települések városképe is érdemben átalakult, egyre kevésbé hagyományos értelemben szuburbán jellegű. Megjelentek a nagyvárosi utcák, terek, gyalogos sétányok az egyre sokasodó lakótoronyok, bevásárló, szórakoztató és szolgáltató központok tövében, tükrözve a lakókörnyékek besűrűsítését az új tömegközlekedési fejlesztések által jól föltárt helyszíneken. A térszerkezet átalakulása jól mutatja növekedési pólusok kiépítését preferáló újabb közpolitikák hatásait (Lehrer és mtsai 2010; Keil, Üçoğlu 2021).

7. kép Mississauga városközpont

Forrás: A képet készítette a szerző.

A bizonyos kitüntetett helyszíneken besűrűsödő, a várostérség más részeivel jó összeköttetést biztosító tömegközlekedés és szolgáltatások által jól ellátott és gyalogos közlekedésre egyre inkább alkalmas fejlődő elővárosok gyökeresen átalakítják a város-mag-elővárosok, illetve a városi szétterülés hagyományos szerkezetét és értelmezését, fölváltva a hagyományos dichotómiát (Keil, Üçoğlu 2021) és egy kiegyensúlyozottabb, policentrikus térszerkezet irányába mutat.

*8. kép Absolute World lakókomplexum, népi nevén a Marilyn Monroe tornyok
Mississauga új városközpontjában*

Forrás: A képet készítette a szerző.

Az elővárosok egy jelentős, Toronto központjához közel első része azonban jelentős gondokkal küszködik. A város ekkori fejlesztése inkább tükrözte az európai, mintsem az egyesült államokbeli modellt, és a növekvő lakosság elhelyezésére 1950 és 1990 között e területeken intenzív lakásépítésre került sor, lakótelepes formában. Ma nagyjából kétezer ilyen jellegű épület található, ahol is az eredeti középrétegekhez tartozó családok elköltözésével alacsony státuszú, főképp bevándoroltak élnek, nagyjából egymillióan. E környékek problémái inkább hasonlítanak Párizs elővárosaihoz, mint más észak-amerikai városéihoz (Boudreau és mtsai 2006; Freeman 2015; Joy, Vogel 2015; Relph 2014).

A belváros újjászületése

Toronto belvárosa egyszerre hordozza az angolszász középvárosi múltját az egyemeletes vöröstéglás sorházakkal és a globális nagyváros felhőkarcolóival sűrűn tűzdelt pezsgő üzleti negyedét. A városközpont jelen képe a háború utáni leromlás és az utóbbi időszak sebes átalakulása lenyomatait egyaránt hordozza, sokszor mutatva a múlt és jelen egymásmellettségét.

9. kép Régi és új együttélése a belvárosban

Forrás: A képet készítette a szerző.

A belváros újjászületését a korábban vázolt, a fejlett világ egészére jellemző életmód- és nagymérvű gazdasági szerkezeti átalakulások (Kocsis 2007, 2023) mellett lokális tényezők is segítették. A második világháború utáni rohamos szuburbanizáció egyik elősegítő tényezője az országos, illetve helyi támogatási politikák voltak, azaz, a szükséges és igencsak költséges infrastrukturális beruházásokat közpénzből építették meg, míg manapság a befektetőket terhelik ezek a kiadások, erőteljesen megrágítva a szuburbán házak árát. A közösségi szolgáltatások fedezetét adó helyi adók is magasabbak az elővárosokban a ritkább népsűrűség miatt. Mindezek mellett a szuburbiaiak vonzerejének csökkenése mögötti legfontosabb tényező valójában a közlekedés ellehetetlenülése. A növekvő dugók miatt elnehezült az autós ingázás, míg az elővárosokat kiszolgáló tömegközlekedés alacsony színvonala nem teszi lehetővé az átváltást vonatra, metróra (Freeman 2015). Környezetvédelmi szempontok előtérbe kerülése is a városi szétterülés ellen hatott, az északi elővárosi övezetben 2001-ben az Oak Ridge Moraine területén például erőteljesen korlátozták a lakásépítkezések lehetőségét (Lehrer és mtsai 2010), ami a mai időszakban még hangsúlyosabbá vált a város körüli zöldgyűrű további fokozott védelmének 2005-ben tetet öltött szándékával (Keil, Üçoğlu 2021). A hagyományos belső mag mellett az elővárosok jó tömegközlekedéssel és szolgáltatásokkal ellátott magjai is nyerteseivé váltak a folyamatnak, ahol jelentős társasház- és lakáscélú toronyház-építkezések mentek végbe, mint Mississauga vagy Vaughan központjában.

10. kép A belváros külvárosa

Forrás: A képet készítette a szerző.

A szuburbán térségek transzformációja mellett a városmag állapota is segítette az ezredfordulós újjászületést. A városmag nem romlott le oly mértékben az 1970-es évekre, mint az átlagos egyesült államokbeli nagyvárosokban (Lehrer és mtsai 2010) és már az 1960-as, 1970-es években spontán módon elindult az üzleti alapú megújulás például jelentős nagybankok központjainak Bay Streetre való költözésével, előbb a Dominion, majd a manapság is naponta százezreket vonzó Eaton Centre 1977-es átadásával, a belvárosi épületeket, metróállomásokat föld alatt összekötő gyalogos hálózat, a PATH fokozatos kiépítésével (Freeman 2015; Relph 2014). A közszféra is kivette a részét a belváros modernizálásából, elsőként az 1965-ben átadott expresszionista Új Városházával (Relph 2014).

A dzsentifikáció is nagyon hamar, már az 1970-es években jelentkezett a városmag külső, sorházas és közepesen intenzív beépítésű részein, amelyek közül néhány már az évtized végére az urbánus, gyermekes középrétegek kedvelt és trendi környékeivé vált. Az ezredforduló után a városmagban, az ehhez közeli, infrastrukturálisan jól föltárt barnamezős területeken, illetve a tóparton magas presztízsű lakótornyok nőttek ki tucatszámra (Lehrer és mtsai 2010), alig bírván kielégíteni a rohamosan növekvő, sokszor befektetési célú keresletet. A fejlesztések eredményeképpen a városmag lakosságának száma az 1970-es évekéhez képest megduplázódott és elérte a kétszázezer főt (Freeman 2015).

A városmag talán legláthatóbb megújulása a gazdasági tevékenyekben érezhető. A tömeges lakásépítés mellett az irodaépítések is meghatározzák a látképet, elsősorban a felhőkarcolók és egyéb nagy irodaközpontok formájában. Az üzleti döntéshozatali funkciók belvárosban végbemenő erősödése részben a globális tendenciák következményei, de jelentős szerepet játszanak benne a lakásépítések is, azaz, a belvárosi lakáscélú toronyházba költöző fiatal, kreatív munkaerő követése is (Freeman 2015).

Annak ellenére, hogy nem következett be a város magjának mély leromlása az 1970-es évtizedre és valódi újjászületésre társadalmi értelemben nem volt szükség, mégis nagyon intenzív, az amerikai nagyvárosokéra jellemző reurbanizációs folyamatok mentek végbe (Lehrer és mtsai 2010). A nagyfokú átalakulás alapját a gazdasági tevékenységek megerősödése, és az infrastrukturális fejlesztések adták meg, mint a nemzetközi repülőtér, utak és vasutak, metróvonalak kiépítése, illetve az egyetemek fejlesztése, színvonalának növekedése.

A városközpont átalakításának és vonzereje növelésének gyakori eszköze volt sztárépítések által tervezett kiemelt épületek megvalósítása, mint például a Daniel Libeskind tervei alapján átépített Királyi Ontariói Múzeum, Frank jegyezte Gehry Ontariói Művészeti Galéria átalakítása, Jack Diamond tervezete Operaház, és egyéb kulturális, sport- és oktatási épületek a belvárosban, illetve annak közelében. A CN torony környékén korábban barnamezős terület köz- és magánforrásokból történő megújítása

is ide sorolható. A program forrásainak jelentős részét a tartományi költségvetés állta, amely öt év alatt mintegy 20 milliárd kanadai dollárt költött e célra (Lehrer és mtsai 2010).

11. kép Az éjszakai belváros

Forrás: A képet készítette a szerző.

A belváros képe és morfológiája az üzleti célú felhőkarcolók, a lakáscélú toronyházak, bevásárlóközpontok, szállodák rohamos építésével gyökeresen átalakult az elmúlt húsz-huszonöt évben. A társasházépítési láz legújabb, ma is tartó hulláma valamikor az ezredforduló környékén indult és átlagosan évi 25 ezer lakás építését jelenti. Az előkelő, sokszor luxus lakhatást kínáló lakóépületek nagy vásárlóerővel rendelkező lakosságot helyeznek a környékre, magával hozva a városi fogyasztás és életmód rohamos terjedését, amelyet az újonnan épített szórakoztatási, sport, kereskedelmi és kulturális intézmények elégítenek ki az átalakuló, komplex városi szövetben. A magas státuszú lakosság lakásépítések miatti rohamos beáramlása a dzsentifikáció új, „újépítésű” formájának megjelenését hozta (Lehrer és mtsai 2010), a bevándorlásnak köszönhetően városmag lakossága úgy 650 ezer főre tehető (Relph 2014). A város különböző belső területei között elég jelentős társadalmi státuszkülönbség alakult a gyors átalakulás miatt (Hulchanski 2007).

12. kép Lakáscélú toronyházak a hagyományos épületek között a belvárosban

Forrás: A képet készítette a szerző.

A városmag társadalmi polarizáltsága növekszik (8. táblázat), hasonlóan más globális városokéhoz, azonban jelentősen más okokból kifolyólag: Torontóban egyszerre van jelen az észak-amerikai rozsdaovezet nagyvárosait érintő romló tendencia és a globalizálódó városállamok keltette gazdagodás.

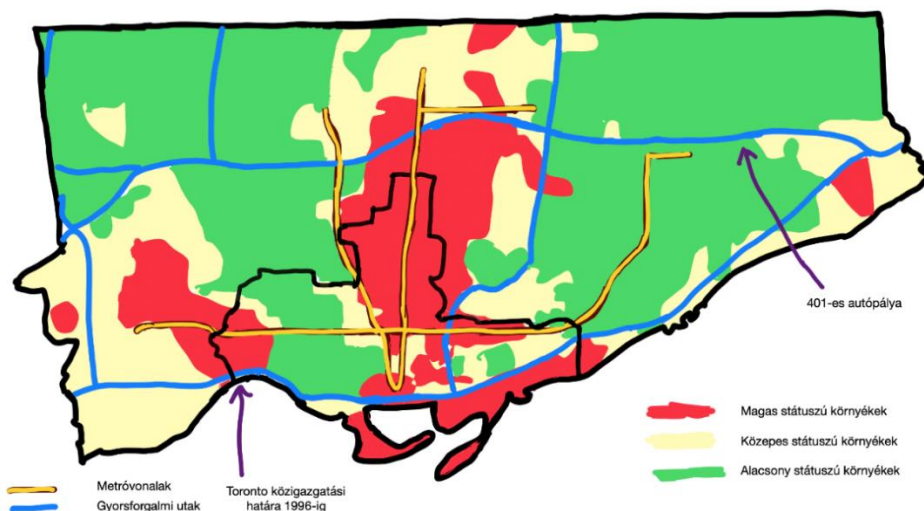
8. táblázat

Toronto és elővárosi öve társadalmi polarizáltságának változása 1970–2025 között:
a főbb rétegekbe tartozók aránya, % (2025 becslés)

	Év	Magas státusz	Közepes státusz	Alacsony státusz
Toronto	1970	15	66	19
	2005	19	29	53
	2025	21	20	59
Külső elővárosi öv	1970	13	86	0
	2005	18	61	21
	2025	19	47	24

Forrás: Freeman 2015.

4. térkép Toronto városrészeinek társadalmi státusza

Forrás: A térképet készítette Hulchanski 2007 alapján a szerző.

A globális szerephez, dzsentifikációhoz kötődő gyors átalakulás azonban csak részletes és elsősorban az 1-es számú, U alakú metróvonal belvárosi szakasza által körbevett, illetve az ehhez közel eső tóparti területekre, illetve néhány korábban alacsony státuszú, jó elhelyezkedésű, frissen dzsentifikált lakóterületre terjed ki (4. térkép). Közvetlenül mellettük a második világháború előtti brit jellegű házai tűnnek föl, illetve részben rehabilitált iparterületek. Míg a lakótornyokban elsősorban fiatal, gyermektelen, jól keresők laknak, e környékek dzsentifikált részei inkább a családost, idősebbek lakóhelyei. E környékek jellemzően a metróvonalak által jól föltárt területeken helyezkednek el, míg a nem-dzsentifikált részeken ezzel szemben jellemzően a metróállomásoktól távol találhatóak, ahol az ipar visszaszorulásával inkább rosszul járt népesség lakik, jelentős részük romló jövedelmi kilátásokkal, életszínvonalal, emelkedő munkanélküliséggel (Freeman 2015; Hutchanski 2007; Lehrer és mtsai 2010). Toronto, és emellett Hamilton, a két legjelentősebb ipari központ munkások lakta környékeit súlyosan érintette a gazdaság szerkezetének átalakulása. Ontario tartomány adja az ország ipari kibocsájtása felét, amelynek jó része a GTHA területen keletkezik. Ez a térség volt hagyományosan Kanada ipari termelésének központja.

A város súlyosbodó gondjainak legfontosabb oka maga a sikeres globális várossá válása (Joy, Vogel 2015). Az ipar visszaszorulása a hagyományos kékgalléros munkásréteg körülményeit nehezítette meg. A bevándorlók magasan képzett része jól beilleszkedik a globalizált gazdasági tevékenységekbe jól fizetett fehérgalléros munkaerőként, és ki tudja fizetni a magas ingatlanárakat, de a képzetlen bevándorlók számára a helyzet jóval kevésbé rózsás. A korábbi belvárosi munkás és bevándorló negyedek gyors deszentrifikálódása is nehezíti a kevésbé tehetősek megélhetését (Joy, Vogel 2015).

Átváltozások

Toronto fejlődése sajátos, nagyon nem amerikai, és bár már a brit örökség is erősen elhalványult, jóval európaibb, mint a tőle délre fekvők – társadalmilag kevésbé polarizált, emberléptékűbb talán, de egyben kevésbé „elvágólagon” rendben tartott, kicsit szemetesebb és elhanyagoltabb az apróbb részletekben – Közép-Európából mindenképpen ismerősebb és otthonosabb.

A különbség persze viszonylagos, és elsősorban délről érkezve szembetűnő. Az Európából érkezőnek inkább az amerikaisága tűnik föl, mindenképp a felhőkarcolók, amikből a világon New York után Torontóban van a legtöbb a világon, míg a 401-es számú, a várost kelet-nyugati irányban átszelő városi autópályája a legnagyobb forgalmú Észak-Amerikában (Relph 2014).

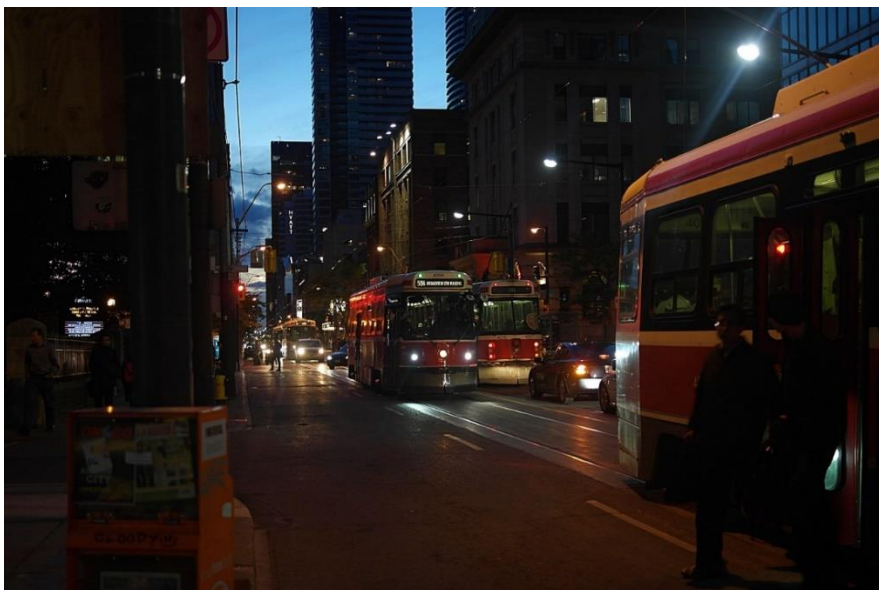
Terjeszkedése, alakulása dacára továbbra is a régies kinézetüket büszkén őrző villamosokkal, kis boltokkal, a felhőkarcolók mellett megbúvó, kisvárosias házakkal a múltat őrző hagyományos belváros Toronto esszenciája, ehhez képest az új szuburbán központok Mississaugában, Bramptonban és egyebütt legföljebb helyi jelentőségűek.

A város földrajzi adottságai az Ontario-tó kivételével nem határozzák meg a fejlődési lehetőségeket, alapvetően jégkorszak által lecsiszolt lapos területen fekszik. A városmag terjeszkedése fő csapása hagyományosan a kelet-nyugati irányú tópart vonala volt, a hatvanas évektől kezdve a korábban szinte beépítetlen északi területek váltak a fejlesztések fő területévé, részint szociális célú, lakótelepes beépítéssel, részint oktatási, elsősorban egyetemi kampuszok fejlesztésével (Boudreau és mtsai 2006), az északra futó Yonge utca vált a főutcává, a belváros talpára állított T betűt formázva. A tópartról, belvárostól majdnem a Simcoe-tóig futó, 86 kilométer hosszú Yonge utca valószínűleg a világ leghosszabb főutcája, a városlakók mentális térképének meghatározó tényezője (Relph 2014).

Jelenleg működő tíz villamosvonal Észak-Amerika legnagyobb forgalmú hálózata, egy kiterjedtebb hálózat máig működő maradáka, a hagyományos belvárost és a belső elővárosokat tárja föl a mag déli részén, elsősorban kelet-nyugati, de a metróhálózatot

kiegészítve észak-déli irányban is. A metróhálózat négy vonalból áll, az U alakú 1-es vonal a Yonge és a párhuzamos University Avenue vonalában futva, a főpályaudvarnál fordulva a belvárost tárja föl észak-déli irányban, a többi az északi belső elővárosokat köti be és össze. A villamosközlekedés fenntartása hozzájárult az utcákon lévő kisebb boltok, szolgáltatások, vendéglátóhelyek, a városi élet és forgalmas nagyvárosi utcák fennmaradásához (Relph 2014).

13. kép Villamosok a belvárosban

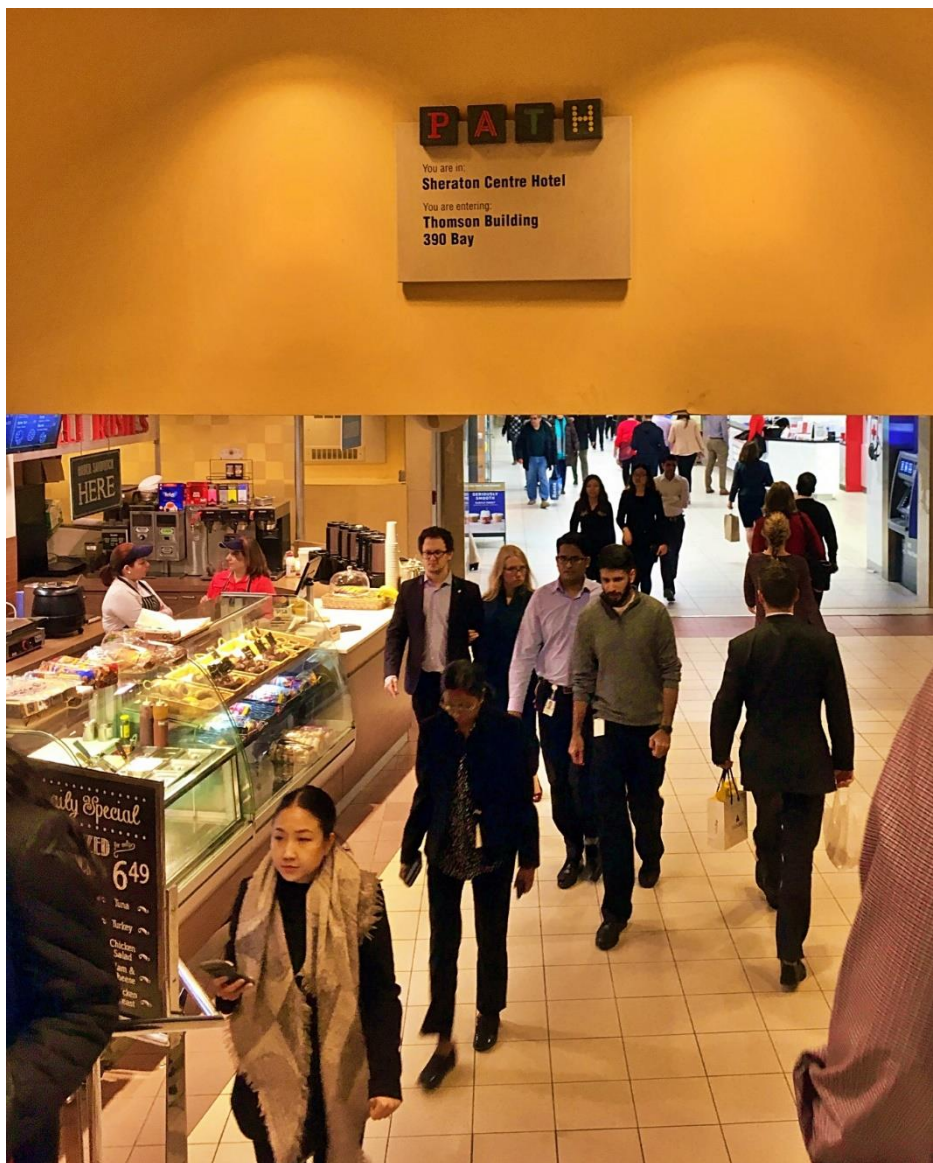

Forrás: A képet készítette a szerző.

A belváros egyik fő, Montréalhoz és kisebb mértékben Chicagóhoz hasonló jellegzetessége a több mint hetvenöt épületet, három nagyáruházat, hat metrómegállót és a torontói főpályaudvart (Union Station), a belvárost a tóparttal is a föld alatt összekötő gyalogos alagút-hálózat, a PATH. Jelenleg a több mint harminc kilométeres hálózatban több mint ezerkétszáz bolt, vendéglátóhely található, látogatóinak száma eléri a napi kétszázezret, a világ legnagyobb bevásárló-komplexuma. A hálózat magánkézben van, a hozzá tartozó épületek tulajdonosai kezelik a hozzá tartozó szakaszt. Fejlődése az 1970-es években kapott lendületet, eredetileg a gyalogos-gépjármű szintbeli kereszteződéseket csökkentendő céllal, de hamarosan más hangsúlyt kapott, a városi élet új szintjét hozva létre. Azonban hasonlóan más bevásárlóközpontokhoz, a közelükben fekvő utcaszintű üzletek közül sokan kénytelenek bezárni, főképpen a keresztutcákban (Relph 2014).

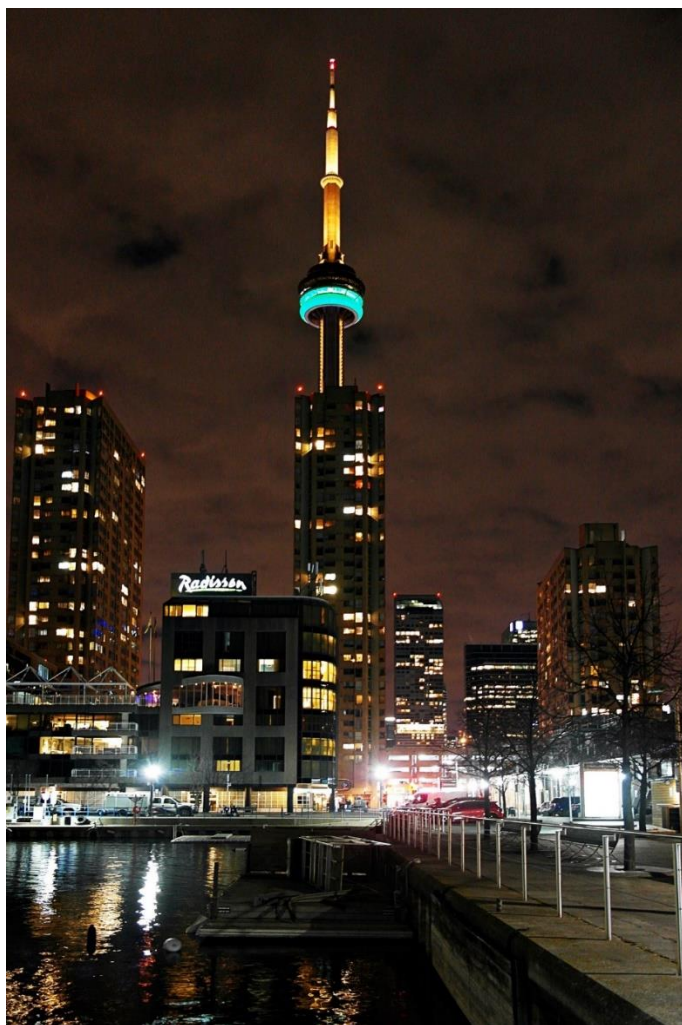
14. kép A PATH egy szűkebb alagútja

Forrás: A képet készítette a szerző.

Bár eredendően inkább távközlési céllal építették, az ország fejlődésének, Toronto modernizációjának fő jelképévé az 1975-ben átadott CN torony vált, jellegzetes alakja mellett hírét annak is köszönhette, hogy néhány évtizedig a legmagasabb szabadon álló építménye volt. A torony gyakorlatilag az egész metropolisz területéről jól látható, jellegzetes pontja a városképnek. Bármennyi kisebb-nagyobb szimbólumnak is szánt épület is készült el a városban, még mindig ez a torony tükrözi leginkább Torontót.

15. kép A CN torony látképe a rehabilitált tópartról

Forrás: A képet készítette a szerző.

Világvárosi pályán

Mondhatnánk, az elmúlt években Toronto elkészült: járhatta volna a környező rozsdá-övezet városainak csöndesen lepusztuló, szürke útját, ehelyett megragadta a kínálkozó alkalmat és szívós erőfeszítéssel új, globális várossá növekedés pályájára helyezte a várost, integrálva tágabb környékét, tetemes bevándorlást generálva, növelve népességét, legyőzve regionális riválisát. Ezen átalakulást számtalan ellentmondással övezi, részben a város és környéke, részben a városmag és a kiterjedt elővárosi, szuburbán övezetek között, a városkörnyék irányítását tekintve, vagy hangsúlyosan a fokozatosan romló belső elővárosi övezet lakótelep-szerű környékei és a gyorsan dzsentrifikálódó belvárosi részek között, de fölhozhatnánk még a gyors kiterjedés okozta ökológiai problémákat, illetve az elszálló lakásárakat is. Mindezek mellett egy nagyon sajátos és tanulságos útját mutatják a helyi városi, tartományi elit által tudatosan véghezvitt és föl vállalt, számos szempontból sikeres városfejlesztésnek.

Források

- Boudreau, J.-A., Hamel, P., Jouve, B., Keil, R. (2006): Comparing metropolitan governance: The cases of Montreal and Toronto. *Progress in Planning*, 66:1, 7–59. DOI: 10.1016/j.progress.2006.07.005
- Freeman, B. (2015): *The New Urban Agenda: The Greater Toronto and Hamilton Area*. Toronto: Dundurn.
- Heisz, A. (2006): *Canada's Global Cities: Socio-economic Conditions in Montréal, Toronto and Vancouver*. Ottawa: Statistics Canada.
- Hulchanski, D. (2007): The Three Cities within Toronto. *University of Toronto Centre for Urban & Community Studies, Research Bulletin*, 41. http://www.urbancentre.utoronto.ca/pdfs/researchbulletins/CUCSRB41_Hulchanski_Three_Cities_Toronto.pdf (letöltve 2023. február 21.)
- Jackson, K. T. (1985): *Crabgrass Frontier: The Suburbanization of the United States*. New York: Oxford University Press.
- Joy, M., Vogel, R. K. (2015): Toronto's governance crisis: A global city under pressure. *Cities*, 49, 35–52, DOI: 10.1016/j.cities.2015.06.009
- Kearney (2022): *Readiness for the Storm: the 2022 Global Cities Report*. <https://www.kearney.com/global-cities/2022> (letöltve: 2023. február 20.)
- Keil, R., Üçoğlu, M. (2021) Beyond Sprawl? Regulating Growth in Southern Ontario: Spotlight on Brampton. *disP – The Planning Review*, 57:3, 100–118, DOI: 10.1080/02513625.2021.2026678
- Kocsis J. B. (2007): Városok válsága és reneszánsza az ezredfordulón. *Szociológiai Szemle*, 3-4., 183–198
- Kocsis J. B. (2023): *Recreating Locality: Community and Identity in Budapest Suburbs, 1995–2020*. In: Ijja van Damme, Ruth McManus, Michiel Dehaene (szerk.): *Creativity from Suburban Nowheres: Rethinking Cultural and Creative Practices*. Toronto: University of Toronto Press, 198–235.

- Lehrer, U., Keil, R., Kipfer, S. (2010): Reurbanization in Toronto: Condominium boom and social housing revitalization. *disP – The Planning Review*, 46:180, 81–90, DOI: 10.1080/02513625.2010.10557065
- Macrotrends (2023): Metropolitan Area Populations. <https://www.macrotrends.net/cities/20402/toronto/population> (letöltve: 2023. február 18.)
- Micallef, S. (2016): *Frontier City: Toronto on the Verge of Greatness*. Toronto: McClelland & Stewart.
- Polèse, M., Shearmur, R. (2004): Culture, Language, and the Location of High- Order Service Functions: The Case of Montreal and Toronto. *Economic Geography*, 80(4): 329–350, DOI: 10.1111/j.1944-8287.2004.tb00241.x
- Relph, E. (2014): *Toronto: Transformations in a City and Its Region*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sassen, S. (2001): *The Global City*. Princeton: Princetown University Press.
- Statistics Canada (2022a): *Table 36-10-0468-01* Gross domestic product (GDP) at basic prices, by census metropolitan area (CMA) (x 1,000,000) DOI:10.25318/3610046801-eng
- Statistics Canada (2022b): Focus on Geography Series, 2021 Census of Population: Toronto, Census metropolitan area. <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2021/as-sa/fogs-spg/page.cfm?topic=1&lang=E&dguid=2021S0503535> (letöltve: 2023. március 2.)
- Todd, G. (1998): Megacity: Globalization and Governance in Toronto. *Studies in Political Economy*, 56:1, 193–216, DOI: 10.1080/19187033.1998.11675297
- Toronto (2022): 2021 Census: Education, Labour, Commuting, Language of Work, Instruction in the Official Minority Language. <https://www.toronto.ca/wp-content/uploads/2022/12/93bb-2021-Census-Backgrounder-Education-Labour-Commuting-Language-of-Work.pdf> (letöltve 2023. március 1.)
- Toronto Backgrounder (2022): 2021 Census: Citizenship, Immigration, Ethnic Origin, Visible Minority Groups (Race), Mobility, Migration, Religion. <https://www.toronto.ca/wp-content/uploads/2022/11/8f69-2021-Census-Backgrounder-Immigration-Ethnoracial-Mobility-Migration-Religion-FINAL.pdf> (letöltve: 2023. február 10.)
- Toronto City Planning (2022): *Toronto Employment Survey 2021*. <https://www.toronto.ca/legdocs/mmis/2022/ph/bgrd/backgroundfile-225982.pdf> (letöltve 2023. február 22.)